

EDİRNELİ NAZMÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİNE DAİR ⁽¹⁾

ON LITERARY PERSONALITY OF NAZMÎ FROM EDİRNE AND HIS WORKS

*Güler DOĞAN AVERBEK**İstanbul / Türkiye*

Öz: Bu çalışmada dîvânı, Türkî-i Basît tarzı ile yazdığı şiirleri ve derlediği nazire mecmuası ile tanınmış bir XVI. asır şairi olan Edirneli Nazmî'nin edebî kişiliği ve eserleri üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır. Nazire söylemeye, dîvân tertip etmeye, aruza, kafiyeye, lafzî sanatlara ve dile yeni bakış açıları kazandıran Nazmî, şiirlerinde lirik olmaktan ziyade hikemî bir üslûbu benimsemiştir. 7000 civarında gazel ile Türk edebiyatının en çok gazel, 523 murabbayla en çok murabba, 62 muhammes ile en çok muhammes yazmış şairidir. Aynı zamanda 21 bahrle Türk edebiyatının en çok bahrde, 161 aruz kalıbıyla en fazla sayıda aruz kalıbında şiir yazmış şairi olan Nazmî Türk edebiyatında tercih edilmeyen bazı lafzî sanatları dîvânında denemiştir. Bu çalışma ile Nazmî ve eserlerine dair daha önceki çalışmalarda ulaşılmamış yargılar dile getirilecek ve bazı hususlara kesinlik kazandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Edebiyatı, XVI. Asır, Edirneli Nazmî, Türkî-i Basît, Aruz, Kafiye, Nazire

Abstract: One of the 16th century Ottoman poets, Nazmî from Edirne is famous with his divan, poems in Türkî-i Basît style, and the collection of parodies. In this study it is aimed to evaluate his literary personality through his works. Nazmî brought new perspectives to writing poems, collecting divan, aruz, rhyme, and rhetorical figures. His poems may be described to be rational rather than lyric in character. Nazmî wrote 7000 gazals, 523 murabbas, 62 mukhammases which can be considered as the biggest numbers in these genres. He also used 21 classes of prosody-metre and 161 prosody-metres in his divan which are also the biggest amounts in Turkish Literature. Nazmî also tried some rhetorical figures in his poems which have not been used before. In this study newly findings about Nazmî and his works also will be provided.

Key Words: Turkish Classical Literature, 16th Century, Nazmî From Edirne, Türkî-i Basît Style, Aruz, Rhyme, Parodies

Doi: 10.17361/UHIVE.2017.1.0004

(1) *Sorumlu Yazar: Güler DOĞAN AVERBERK, İstanbul / Türkiye, gulerd@gmail.com, Geliş Tarihi / Received: 23.01.2017, Kabul Tarihi / Accepted: 19.02.2017, Makalenin Türü: Type of article (Araştırma – Literatür / Research - Literature) Etik Kurul Raporu: Yok – None of Ethics Committee)*

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

GİRİŞ

Edirneli Nazmî, dîvânı, Türkî-i Basît tarzı ile yazdığı şiirleri ve derlediği Nazire Mecmuası ile tanınmış bir XVI. asır şairidir. Nazire söylemeye, dîvân tertip etmeye, aruza, kafiye, lafzî sanatlara ve dile yeni bakış açıları kazandıran Nazmî, mütevazı bir şekilde, türlü yoksunluklar ve zorluklar içerisinde sürdürdüğü hayatında, insanlara ahlâk ve şahsiyetlerini korumayı salık vermiş, şiirlerinde lirik olmaktan ziyade hikemî, sâkin bir üslûbu benimsemiştir. Nazmî, 7000 civarında gazel ile Türk edebiyatının –bilindiği kadarıyla- en çok gazel, 523 murabbayla en çok murabba, 62 muhammes ile en çok muhammes yazmış şairidir. 21 bahrle Türk edebiyatının yine bilindiği kadarıyla en çok bahrde, 161 aruz kalıbıyla yine bilindiği kadarıyla en fazla sayıda aruz kalıbında şiir yazmış şairidir. Nazmî ayrıca Türk edebiyatında tercih edilmeyen bazı lafzî sanatları dîvânında denemiş bir şairdir.

Zeki bir şahıs olduğu dîvânı incelendiğinde anlaşılacak olan Nazmî, öncelikle nazire mecmuası ile Türk edebiyatına eşsiz bir hizmette bulunmuş, akabinde ise tertip ettiği dîvânı ile Türk edebiyatına dair kalıplaşmış bazı yargıları değiştirmiştir. *İslâm Ansiklopedisi*'nin “Nazmî” maddesinde şairin tarihî bakımdan asıl öneminin *Mecmaü'n-Nezâir* adlı eseri ve sade Türkçe ile (Türkî-i Basît) kaleme aldığı şiirlerden ileri geldiği belirtilmekte (Özkan 1994: 450), Tansel'in daha önce yayınlanan

çalışmasında ise Nazmî'nin dîvânında yer alan tarih kıtalarının da oldukça mühim olduğu hususuna vurgu yapılmaktadır (1994: 145). Fakat eserlerine bakıldığında, Nazmî'nin Türk edebiyat tarihi bakımından öneminin Nazire Mecmuası, Türkî-i Basît üslûbu ve yazdığı çok sayıdaki tarih kıtası ile sınırlı olmadığı görülmektedir.

Tezkirelerde Nazmî'den, nazire mecmuası sahibi olması ve bu mecmuada her nazire şiir grubuna kendisi de nazire söylemiş olması, şiirle ilgilenmiş, lafzî sanatlar üzerinde çalışmış bir şair olması sebebiyle sitayişle bahsedilmektedir. Sehî Beg'e göre kabiliyetli ve gönül ehli bir zât (Kut 1978: 305), Latifi'ye göre nazım türlerinde muktedir, nazım erbabı ve aruz bilenlerce takdire şayan bir şairdir (2000: 535). Kınalızade'ye göre nazire mecmuası sahibi olması kadar lafzî sanatlar üzerinde çalışarak söylemiş olduğu şiirlerle de döneminde iştihar bulmuş bir şairdir (Hasan Çelebi 1981: 996).

Âşık Çelebi'ye göre Nazmî, ömrünü şiir ilmini tettebbu etmekle geçirmiş gayretkeş bir şairdir (1971: vr. 136b). Bursalı Mehmed Tahir Bey ise Nazmî'yi “şiir sanatlarına vâkıf kudretli bir şair” olarak tanımlar (1915-1924: 250). Tezkire yazarlarından Latifi, Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî, Nazmî'den bahsederlerken kabiliyetli bir şair olduğu konusunda mütefiktirler. Beyânî'ye göre ise Nazmî'nin nazımı âmiyâne, şiiri ise vasattır (1997: 296). Hasan

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

Çelebi de Edirneli Nazmî'yi çok başarılı bir şair olarak görmez. Tezkirelerde, Nazmî'ye dair en ciddi eleştirel yaklaşım hiç şüphesiz *Latîfî Tezkiresi*'nde yer almaktadır. Latîfî'nin ifadelerine göre Nazmî, kendi çağında yazılan veya okunan, tedavülde olan kitaplardan oldukça fazla bir kısmını görmüş, incelemiştir. Latîfî, çeşitli nazım türleri söylemede kudretli bir şair olarak addettiği Nazmî'nin, tezkirede kendisiyle ilgili bölümü kaleme aldığı dönemde çeşitli bahrlerde yazılmış 3333 şiiri olduğunu ifade etmektedir. Latîfî, *Risâle-i Arûz ve Kavâfî*'deki tüm bahrlerde şiir söyleyen Nazmî'nin bunlara iki bahr de ilave ettiğini ifade etmektedir.¹ Latîfî'ye göre şiir erbabı kimselerin nazarında ve aruza vâkıf olan kimseler katında Nazmî'nin eserleri doğru ve makbul görülmüştür. Latîfî sözlerine devamla Nazmî'nin dîvânında kullandığı lafzî sanatları kısmen isimlendirmekte ve bunlara dîvândan örnekler vermektedir (2000: 535-36). Şemseddin Samî'ye göre ise Nazmî'nin şiirleri sanatlı olmakla birlikte latîf olarak değerlendirilemeyecek şiirlerdir (1316: 4589).

Bazı tezkirelerin olumlu yöndeki görüşleri ve son yıllara kadar dîvânının metin tesbitinin yapılmamış olmasına rağmen XX. asırda yapılan edebî değerlendirmelerde Edirne-

li Nazmî'ye hak ettiği değerin verilmediği görülmektedir. Bunun sebebinin temelde, Köprülü'nün 1928'de Nazmî'nin Türkî-i Basît tarzındaki şiirlerini neşrederken yapmış olduğu değerlendirme kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir. Köprülü, bahsi geçen çalışmasında şöyle demektedir (1928: 67): "...Nazmî'nin şair ve sanatkâr sıfatıyla hiçbir ehemmiyeti olmayacağı tabiidir. Kırk beş-elli bin beyitlik bir dîvân tertibine, sanâyi-i edebiyenin hepsine misaller göstermeğe kalktığı cihetle en mübtezel mazmunları, en umumi mefhumları, en bayağı nasihatleri, yüzlerce, binlerce defa tekrar etmeye mecbur kalmıştı. Bu itibarla Nazmî'yi o devrin dördüncü, beşinci dereceden şairlerinden addetmek zaruretindeyiz."

Dîvân tettebbu edildiğinde yukarıdaki ifadelere katılmak kolay olmayacaktır. Nazmî'nin kabiliyetli bir şair olduğu muhakkaktır. Çağdaşları olan Hayalî Bey, Zâtî veya Fuzulî gibi şairler ile aynı seviyede olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte onu tamamen lüzumsuz şiirler yazmış bir şair olarak addetmek de imkânsızdır. Şiiriyet anlamında değeri haiz olan şiirleri, dîvânın geneli gözönünde bulundurulduğunda onda bir nisbetinde olsa dahi bu nisbetin yaklaşık 800 şiire karşılık gelebileceği düşünülürse bunun normal hacimdeki bir dîvâna denk sayılabileceği ve dolayısıyla Nazmî'nin edebî değeri haiz en az bir divan oluşturacak kadar şiir kaleme almış ol-

1 Latîfî'ye göre *Risale-i Aruz*'da 16 bahr yer almaktadır ancak yapılan incelemeden risalede ve risaleyi temel alan *Nazmî Dîvânı*'nda risale kaynaklı 19 bahrin mevcut olduğu tesbit edilmiştir (bkz. Vahid-i Tebrizî, *Risâle-i Arûz ve Kavâfî*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 5831/2)

UHVİE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

duğu söylenebilecektir. Dolayısıyla dîvânda sadece şiiriyet bakımından değer taşıyan ve bir dîvân oluşturabilecek kemmiyetteki şiirler ele alınıp değerlendirildiğinde Nazmî'nin edebî karakteri hakkında verilmiş olan yargılar müsbet manada değişime uğrayacaktır. Bunun için öncelikle *Nazmî Dîvânı*'nın seçkisi yapılmalıdır. Şiirlerinin sanat değeri meselesine ilâve olarak Nazmî'yi bir şair olarak değerli kılan sair hususlar vardır ve bunların dikkatlerden kaçmaması gerekmektedir. Aruz ve lafzî sanatlardaki başarısından başka eserin yazıldığı dönemde pek muteber bir durum olmamakla birlikte Türkçe kelimelerin kullanım keyfiyeti bakımından da bu dîvân oldukça önemlidir. Haddizatında bugüne kadar Nazmî'ye en çok bu alanda itibar edilmiştir. Türkî-i Basît üzerine yapılan çalışmalar bunun isbatıdır.

Nazmî'nin dîvânı, bahsi geçen bazı önyargılardan âzâde olarak incelendiğinde yeni nesil çoğu araştırmacının da hakkını teslim ettiği üzere şairin, çok yazmış olmasının handikapını yaşadığı tesbiti yapılacaktır. Aksi takdirde yazdığı her şiiri dîvânına almamış bir Nazmî'nin, bugün Türk edebiyatının şiirdeki kudreti sebebiyle adından söz edilen şairleri arasında yer alabileceği düşünülebilirdi. Ne var ki Nazmî'nin yazdığı şiirleri seçici olmadan tertip ettiği dîvâna almış olması sebebiyle, dîvânın şiir estetiği nokta-i nazarından,

bütünüyle çok değerli bir eser olduğunu söylemek güçtür.

Dîvânından anlaşıldığı kadarıyla şiir söylemeyi sanat olarak ele almanın yanında meselenin bir de teknik boyutu olduğunu düşünen Nazmî, dîvân edebiyatında –bilindiği kadarıyla- kimsenin uğraşmadığı kadar şiir teknikleriyle alâkadar olmuş, hiçbir şairin o güne kadar denemediği lafzî sanatları ve kullanmadığı aruz kalıplarını kullanmış, şiir kaleme alırken kelimelerin anlamlarından ziyade lafızlarıyla ustaca oynamıştır. Bu meydana dîvânı incelendiği vakit şairin, nadir zorlama nazım parçaları hariç oldukça kolay bir söyleyişe sahip olduğunu ve bununla beraber aruzu ustalıklı kullandığını söylemek mümkündür. Daha evvel dîvân edebiyatında tercih edilmemiş aruz kalıplarını kullanmasının yanısıra Nazmî, iki aruz bahri ve 23 aruz kalıbı icat etmiş ve bu bahrlerin ve kalıpların dîvânda geçtiği yerde kendisi tarafından icat edildiklerini not etmeyi ihmal etmemiştir. İsim vermediği bu bahrlerde icat ettiği kalıplar şunlardır: Birinci bahr: mef'ûlâtü mef'ûlât mef'ûlâtü mef'ûlât; mef'ûlâtü mef'ûlân mef'ûlâtü mef'ûlât; mef'ûlâtü mef'ûlât mef'ûlâtü mef'ûlün; mef'ûlâtü mef'ûlün mef'ûlâtü mef'ûlün. İkinci bahr: müfte'îlün fe'ûlün müfte'îlün fe'ûlün. Bu hususun müstakil bir çalışma ile ve mufassal bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

Devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a hitaben kaleme aldığı arz-ı hâlde Nazmî, hayatı hakkında olduğu kadar edebî şahsiyetine dair de önemli bilgiler vermiştir. Bu arz-ı hâlde Nazmî'nin kendisini şairler arasında şiir ilmiyle şöhret bulmuş nazire sahibi bir şair olarak tanımladığı görülmektedir:

*Kulun kim Nazmî'yem sâhib-nezâyir
Fünûn-ı nazm ile meşhûr şâ'ir²*

Nazmî'nin kendisine dair tesbitleri bununla sınırlı kalmamakta ve aynı arz-ı hâlde şiir ilmini kendisinin kemale erdirdiğini, şiir ilminde bu kadar maharet sahibi olması ve çok şiir söylemiş olması sebebiyle mahlasının Nazmî olduğunu, Nizâmî'nin şiirlerini görmesi hâlinde şiire asıl düzen vericinin kendisi olduğunu kabul edeceğini, 7000'den fazla şiiri aruz üslûbuyla ve hoşça edada söylediğini Kanunî'ye şu şekilde ifade etmektedir:

*Hem irgürdüm kemâle fenn-i nazmı
Odur bâ'is ki adum oldı Nazmî
Göreydi Hüsrevâ nazmum Nizâmî
Dir idi nazma bu virmiş nizâmı
Didüm şol denlü çok ebyât u eş'âr
Ki Nazmî oldugum ol eyler iş'âr
İdüp şi'ri yidi binden ziyâde
'Arûz üslûbı üzre hoş edâda*

Nazmî, aynı mesnevide diğer dîvânlar arasında hemen fark edilebilecek özelliklere sahip

bir dîvân tertip ettiğini söyleyerek bu dîvânın, bahrlere, taktî ve kafiyeleriyle beraber bir aruz risalesi hüviyetinde olduğunu şu mısralarla iddia etmektedir:

*Dahi cem'eyledüm bir özge dîvân
'Arûz-âsâ risâle hûb destân
Buhûr u kâfiye vü cümle taktî'
İçinde münderic ber-vech-i tersî'*

Dîvân incelendiğinde Nazmî'nin bu iddiasının yersiz ve mesnetsiz olmadığı görülecektir. Bir aruz risalesinin teorik kısımları çıkarılacak olursa Nazmî'nin dîvânı –tertip keyfiyeti de nazar-ı dikkate alındığında- gazeliyyât bölümü itibarıyla mükemmel bir aruz risalesi örneklendirmesinden ibarettir.

Şiirleri dikkatle incelendiğinde Nazmî'nin edebî tercihlerinin hasbelkader olmadığı, bilakis kendisinin oldukça şuurlu tercihlere sahip bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Manzum bir eserin manidar olması Nazmî'ye göre kâfidir, sade olup olmaması bir sorun teşkil etmemektedir. Köprülü'nün Nazmî üzerine yaptığı değerlendirmede muhtelif yerlerde Nazmî'yi oldukça basit ifadelerle şiir yazmakla itham etmesine rağmen³ Nazmî bir gazelinde şiir anlayışına işaret eden şu ifadeyi kullanmaktadır –ancak bu beyitten sade naz-

2 Doğan, 2010, Mesnevi no 9

3 bkz. Fuad Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-i Türki-i Basît, XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazm'nin Eseri*, (İstanbul, Devlet Matbaası, 1928)

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

mı tercih ettiği çıkarımını yapmak da mümkündür:-

Nazm-ı pür ma'nî gerekdür Nazmî kim pür hâl ola

Yohsa bî-ma'nî ne lutfi ola nazm-ı sâdenün⁴

Sair meselelerde mahviyetkâr olan Nazmî mevzubahis sanat ve hâsseten şiir olunca iddialıdır:

Cevher gibi elfâza ki mâlik dürür el-hak

Az vardur eger var ise Nazmî gibi şâ'ir⁵

Nazmî, çağdaşı şairlerden ziyade selefî olan üstad şairlerin şiirlerine denk şiirler nazmetmekte olduğunu dîvânında iddia etmektedir:

Nazmî'nün ol üstâd-ı selef nazmına hem-tâ

Nazmında kamu sözleri gûyâ ki dürerdür⁶

Nazmî hicvi sevmemektedir ve ona göre şairlerin hicve iltifat etmeleri hoş karşılanabilecek bir durum değildir:

Herze-gûlıkdur benüm yanumda Nazmî el-iyâz

Ol ki halkı hicv ider şâ'irlerin heccâvidür⁷

Nazmî'nin şiirlerinden hareketle sanatkâr olarak portresi çizildiğinde ağırbaşlı, oturaklı, realist, dünyanın gerçeklerine vâkıf bir şahsiyet olduğu, bu sebeple dîvânında âşıkâne şi-

irlerden ziyade hikemî şiirlere yer verdiğini söylemek yerinde bir tesbit olacaktır. Kendine has bir üslûba sahiptir, bu sebeple edebiyat tarihçileri Nazmî'nin kaleminden çıkmış olması muhtemel manzum metinlerin tesbitinde zorlanmayacaklardır. Burada Nazmî'nin olup olmadığı kimi araştırmacılar nazarında (Köksal 2001: 103-109) netlik kazanmamış olan *Pendnâme-i Attâr Tercemesi*'nin –aşağıda belirtileceği gibi- üslûp incelemesi yapıldığında Edirneli Nazmî'ye ait olduğunu söylemenin zor olmayacağını belirtmekte fayda mülâhaza edilmektedir.

Aşağıdaki beyitler, Nazmî'nin tüm dîvân boyunca sürekli bir farklılık, yenilik peşinde olmasının sebebini kendi dilinden ifade eder mahiyettedir. Ona göre insanoğlunun farklılaşmak için yapabileceği yegâne şey bir maharet, beceri icadından başka bir şey değildir. Bu hususu,

Hüner icâd kılmakdur degül gayr

Vücûd-ı âdeme 'âlemde revnak⁸

beytiyle ima eden Nazmî,

Hüner nazm ehline Nazmî odur kim

Ola fi'l-cümle kâdir ihtirâ'a⁹

.....beytiyle ise apaçık bir şekilde ortaya koymuş, şairin icatlar yapma kudretine sahip olması gerektiği şiarına evvela kendisi uymuş

4 Doğan, 2010, Gazel no 3611

5 age, Gazel no 1573

6 age, Gazel no 1581

7 age, Gazel no 1912

8 age, Gazel no 3342

9 age, Gazel no 5536

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

ve dîvânında Türk şiiri için önemli katkılar olan icatlarını gerçekleştirmiştir.

Nazmî de sair klâsik edebiyat icracıları gibi seleflerine ve çağdaşlarına şiirlerinde atflarda bulunmuş, Arap, Fars ve Türk ediplerini şiirlerinde anmıştır. Bunlar Arap edebiyatından Lebîd ve Ferezdak; Fars edebiyatından Nizâmî-i Gencevî, Hâcû-yı Kirmânî, Hâfız-ı Şîrâzî, Ferîdüddîn-i Attâr, Molla Câmi, Kemâl-i Hücendî, Selmân-ı Sâvecî, Hüsrev-i Dihlevî, Firdevsî, Zahîrüddîn-i Fâryâbî, Sadî-i Şîrâzî; Türk edebiyatından Şeyhî, Necatî, Zâtî, Vasfî, Şem‘î, Hayretî, Ferdî, Enverî, Râyî, Ârifî, Mesihî ve (Karamanlı) Nizâmî’dir. Nazmî, dîvânında muhtelif yerlerde isimlerinin geçmiş olması dışında Necatî ve Zâtî’nin birer gazelini de tahmis etmiştir.¹⁰

Bahsi geçen şairler içerisinde Gençli Nizamî’nin ve aruz risalesi sahibi Molla Câmi’nin ayrı yeri vardır. Mehmed Süreyyâ Bey’in Nazmî için dile getirdiği Nazmî-i Nizâmî ifadesi (1308: 560) tam da Nazmî’nin arzuladığı bir durumdur, zira mahlasını seçerken Nizâmî’den esinlendiğini düşündüren Nazmî, her fırsatta kendisini Nizâmî ile bir göstermekten geri durmamaktadır. Bu durumu Ahdî Çelebi, tezkiresinde şu şekilde tesbit eder (Ahdî 1996: 561-62): “...nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve işret-

gâh-ı fesâhatde bende-i Câmi geçinür...” Dönemin edebiyat muhitinde konuşulanlar bir tarafa dîvânı incelendiğinde Nazmî’nin en başta Nizâmî’den ve özellikle kendisi de aruz kalıbı icat etmiş olan Câmi’den hâssaten icat meselesinde feyz aldığı söylemek yanlış olmayacaktır. Şairin mahlası dahi Nizamî mahlasını çağrıştıran ve aynı kökten türetilmiş bir kelimedir. Nizamî’nin özellikle mesnevi türünde ünlü bir şair olmasına rağmen Nazmî tarafından örnek alınması dikkate değer bir husustur. Nazmî, dîvânından anlaşıldığı kadarıyla Türkçeye hayran bir şairdir ve Türkçenin zenginliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Şiirlerinde sentaksı mükemmel bir şekilde kurgulamıştır. Buradan hareketle Nizamî’nin Farsça yazan bir şair olduğu halde Türk olması hasebiyle de Nazmî’nin ilgisine mazhar olduğu tahmini yürütülebilir. Nizâmî’nin devamlı orijinalite peşinde olan bir şair olduğunu ve kimi edebiyat tarihçilerine göre dünya edebiyatları birlikte değerlendirildiğinde en önemli şairlerden biri olarak addedildiğini de gözönünde bulundurmak, Nazmî’nin neden Nizâmî üzerinde bu kadar durduğunu anlamayı kolaylaştıracaktır. Nazmî, üstad veya emsal olarak gördüğü şairleri şiirlerinde şu şekilde anmaktadır:

Nizâmî;

Genc-i elfâz u me‘ânî dir idi tab‘una bî-reyb

¹⁰ Necatî’nin gazelini tahmis İÜ T920, 45b’de Zâtî’nin gazelini tahmis ise 585b’de yer almaktadır.

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

*Gence'de Nazmî Nizâmî nazmunu ideydi
isgâ'¹¹*

Câmî;

*Rûh-ı Câmî dir isen süre safâlar ola şâd
Nazmî'nün bu gazelin yüri Horâsân'a ilet'¹²*

Hâfız;

*Her kelâm-ı nazmı bu Nazmî ki eyler ber-
kemâl
Şîve-i elfâz-ı hûb-ı Hâfız-ı Şîrâz ider'¹³*

Sadî;

*Nazmî kim vasf itdi Sa'dî gibi hüsnün gülşe-
nin
İtseler dîvânını nola Gülistân ile bahs'¹⁴*

Firdevsî;

*İderdi Nazmî bir rağbet bulaydı
Hemîn Firdevsî misli nazm evsâf'¹⁵*

Selmân;

*Nazm-ı hasenle hadd-i kemâl ile Nazmî'de
Vardur tamâm hak bu ki Selmân'a ihtisâs'¹⁶*

Kemâl ile Nizâmî;

*Bugün bu fenn-i nazmı kim virüpdür Hak
sana Nazmî*

*Mahaldür sen dem urursan Kemâl ile
Nizâmî'den'¹⁷*

Kemâl ile Zahîrüddîn;

*Nazm-ı dür-bârına gûş ursa sadevfeş zâhir
Nazmî'ye dir idi ahsente Kemâl ile Zahîr'¹⁸*

Hâcû;

*Bu bahâriyyede bu nazmı göreydi Hâcû
Nahl-bend-i şu'arâ dirdi ana şübhe mi var'¹⁹*

Hüsrev;

*Dil virelden sen ruhu gül-nâra Nazmî sûhte
Mîr Hüsrev gibi söz iş'âr ider eş'ârda'²⁰*

Attâr;

*Mantıku'î-Tayr okur oldu bülbül-i gûyâ yine
Oldı gûyâ sahn-ı gülşen mekteb ü 'Attâr gül'²¹*

Lebîd;

*Bu Nazmî'nün belâgat üzre nazmı
Ne şübhe mislidür nazm-ı Lebîd'ün'²²*

Ferezdak;

*Bunun nazmı ne cevher dirdi Nazmî
Göreydi nazm-ı dür-bârum Ferezdak'²³*

Necâtî;

11 Doğan, 2010, Gazel no 158

12 age, Gazel no 975

13 age, Gazel no 2001

14 age, Gazel no 1051

15 age, Gazel no 3210

16 age, Gazel no 3004

17 age, Gazel no 4675

18 age, Gazel no 2142

19 age, Kasâyid no 23

20 age, Gazel no 5652

21 age, Kasâyid no 24

22 age, Gazel no 3555

23 age, Gazel no 3345

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

*Nazmî koma sen tarz-ı Necâtî'yi eliünden
Kim nazmuna il nâzûk ü rindâne disünler²⁴*

Zâtî ve Necatî;

*Nazmî kim tarz-ı Necâtî birle Zâtî tarzıdır
Biri anun şeyhi Nazmî'nün biri üstâhdır²⁵*

Zâtî;

*Gazel fenninde Nazmî koma Zâtî tarzını elden
Dilersen hadd-i zâtında kemâle ire eş'ârûñ²⁶*

Şeyhî ve Selmân;

*Tarz-ı gazelde Nazmî mürîd oldı Şeyhî'ye
Anunçün ol da şîve-i Selmân'a kasd ider²⁷*

Mesihî;

*Kıldun Mesîhî tarzını ihyâ
Şâd oldı anun Nazmî revânî²⁸*

Enverî;

*Gün yüzün vasfında ey meh Nazmî'nün
eş'ârını*

Görse rûşen-hâtır u pür şevk olurdu Enverî²⁹

Hayretî;

*Bu esrâr-ı hayâli sende Nazmî
Göreydi Hayretî olurdu hayrân³⁰*

Şem'î;

*Bu şi'rün şevkine pür-hâl olup sûzişler eylerdi
İlâhî yatduğı yir nûr u uçmag ola Şem'î'nün³¹*

Vasfî;

*Vasf-ı hüsnünle senün bulduğ için nazmî
kemâl*

Vasfî'nün rûhı revân Nazmî'ye tahsîn eyler³²

Nazmî, bunlardan başkaca Ârifi'nin vefatı üzerine bir mersiye yazmış, Ârifi'nin evladının dünyaya gelmesine ve vefatına tarih düşmüş, yine Enverî, Ferdî ve Râyî'nin de vefatlarına tarih düşmüştür.

Döneminin olduğu kadar önceki dönemlerin de şairlerinin eserlerini nazire mecmuası derlemiş olması sebebiyle okumuş/gözden geçirmiş olan Nazmî'nin, dîvânında Şeyhî'den, Necâtî'den bahsettiği beyitlerinde bir edebiyat/şiir eleştirmeni hüviyetine büründüğü görülmektedir.

Nazmî'nin bilindiği kadarıyla *Dîvân*, *Mecmaü'n-Nezâir* ve *Pendname-i Attâr Tercesmesi* isimli üç manzum eseri mevcuttur. Ancak yukarıda bahsi geçen arz-ı hâlde Nazmî şiir sahasındaki kadar iddialı olmamakla birlikte inşâ sahasında da kalem oynattığını mütevazı bir şekilde şöyle ifade etmektedir:

Fünûn-ı nazma kim vardur şümûlüm

24 age, Gazel no 1607

25 age, Gazel no 1884

26 age, Gazel no 3486

27 age, Gazel no 2390

28 age, Gazel no 6941

29 age, Gazel no 6380

30 age, Gazel no 4741

31 age, Gazel no 3510

32 age, Gazel no 2176

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

*Dahi var fenn-i inşâya dühûlüm
Olup ve 'l-hâsıl erbâb-ı kalemden
Olupdur bendeye inşâ dahi fen³³*

Bir gazelinde ise nazımda olduğu kadar nesirde de maharetli olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

*İrdün çü nazm u nesr ile Nazmî kemâle lîk
İnşâ vü şî 're kalmadı rağbet ne fâyide³⁴*

Nazmî, hâssaten şiir ve inşâ ile iştigal ettiğini ancak sair ilimlerden de haberdar olduğunu yukarıda bahsi sebmeden mesnevide şöyle ifade etmektedir:

*Husûsâ şî 'r ü inşâdan haber-dâr
Fünûn-ı gayrdan 'ilmüm dahi var³⁵*

Nazmî, Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazabilecek kadar iyi bilmektedir. Dîvânında 50 civarında Farsça beyit bulunan Nazmî'nin tamamen Farsça ve tamamen Arapça olarak düştüğü tarihler olduğu gibi Arapça, Farsça mülemmalarının yanısıra Sırpça-Türkçe bir mülemma dahi vardır.

Klâsik şiirin tüm imkânlarını bilen ve bu imkânları şiirlerinde zorlayan Nazmî'nin dîvânından, herşeyi yapma isteğine sahip olduğu anlaşılabilir; bu arzusunun da şairin kabiliyetinin bir anlamda parçalanmasına, himmetinin bölünmesine sebep olduğunu gö-

rülmektedir. Nazmî Türkçeyi iyi kullanmaya çalışan şuurlu bir şairdir. Nazmî'nin İslâmî edebiyatın sadece Arap ve Fars edebiyatları ile mahdut olmadığını, Türk edebiyatının da pekâlâ İslâmî edebiyat dairesine girebileceğini isbat etme gayreti içerisinde olduğu âşikârdır. Bu meyanda değerlendirildiği vakit şairin Türkî-i Basît tercihinin tamamıyla bilinçli bir yaklaşım olduğu tesbit edilecektir. Dile hâkimiyeti oldukça ileri seviyede olan Nazmî'nin dîvânında sehl-i mümteni tarzındaki beyitlerin sayısı azımsanamayacak kadar fazladır.

Nazmî Dîvânı'nda Türkî-i Basît başlığı taşıyan ve ekseriyeti gazel olan nazım parçaları yer almaktadır. Basit Türkçe ile yazıldığı şair tarafından ilan edilen bu şiirlerde Arapça ve Farsça mazmunların yerine Türkçe karşılıkları kullanılmaya gayret edilmiş, o dönemde yaşayan ortalama bir şahsın anlayabileceği sadelikte şiirler yazılmıştır. Yabancı terkiplerden arındırılmış, Arapça ve Farsça birleşik kelimelerin bulunmadığı bu şiirlerde şair sadece günlük konuşma dilinde mütedavil olan yabancı kelimeleri kullanmıştır. Neredeyse bir dîvân tutarında olan bu şiirler şekil, kafiye ve bahrlere göre dîvânın doğal tertibi içerisinde kendilerine yer bulmuştur. Dîvânda yer alan ve Türkî-i Basît notu taşıyan manzum metinler, daha önceki çalışmalarda muhtelif sayılarda verilmiştir. Ancak eserde başlıkların kimi zaman oldukça uzun ve zaman zaman

33 age, Mesnevi no 9

34 age, Gazel no 6030

35 age, Mesnevi no 9

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

da karışık olması sebebiyle bu çalışmalarda araştırmacıların tam sayıya ulaşması mümkün olmamıştır. Yapılan metin tesbiti (Doğan 2010) neticesinde *Edirneli Nazmî Dîvânı*'nda yer alan Türkî-i Basît üslûbundaki şiirlerin sayısı ve nazım şekli şu şekilde teşekkül etmiştir: 1 kaside, 1 tercî-bend, 307 gazel, 10 murabba, 2 muhammes, 1 müstezad, 55 müfred ve 1 mesnevi.³⁶

36 Türkî-i Basît tarzındaki şiirlerin tesbit edilen dîvân metnindeki numaraları şu şekildedir: Kasâyid Bölümü: Kaside 26; Tercî-bend 15. Gazeliyyât Bölümü: Gazel 8, 59, 107, 108, 136, 190, 191, 220, 241, 284, 351, 352, 353, 390, 402, 437, 475, 543, 688, 691, 695, 699, 952, 959, 967, 1007, 1067, 1074, 1102, 1103, 1104, 1106, 1107, 1152, 1202, 1210, 1239, 1268, 1269, 1277, 1337, 1456, 1534, 1569, 1671, 1701, 1753, 1827, 1843, 1853, 1856, 1911, 1940, 1941, 1945, 1995, 2064, 2097, 2098, 2134, 2236, 2261, 2262, 2360, 2474, 2478, 2507, 2526, 2570, 2587, 2618, 2630, 2639, 2676, 2707, 2735, 2754, 2771, 2785, 2834, 2835, 2842, 2858, 2860, 2861, 2863, 2866, 2886, 2926, 2927, 2942, 2947, 2973, 2983, 3008, 3019, 3045, 3089, 3117, 3164, 3169, 3178, 3224, 3225, 3242, 3294, 3317, 3325, 3326, 3346, 3347, 3349, 3351, 3352, 3353, 3354, 3358, 3359, 3364, 3375, 3380, 3396, 3440, 3453, 3455, 3478, 3484, 3544, 3547, 3590, 3594, 3601, 3652, 3677, 3698, 3699, 3700, 3702, 3703, 3704, 3705, 3750, 3768, 3772, 3783, 3807, 3879, 3883, 3921, 3930, 3943, 3950, 3952, 3962, 3974, 3984, 4008, 4021, 4040, 4054, 4066, 4080, 4081, 4082, 4091, 4092, 4096, 4099, 4121, 4134, 4167, 4268, 4306, 4333, 4343, 4353, 4364, 4389, 4418, 4419, 4420, 4483, 4513, 4600, 4601, 4680, 4681, 4701, 4722, 4723, 4724, 4731, 4749, 4772, 4796, 4808, 4827, 4828, 4829, 4830, 4831, 4833, 4834, 4836, 4876, 4877, 4905, 5004, 5047, 5048, 5175, 5199, 5200, 5286, 5303, 5304, 5312, 5318, 5334, 5336, 5353, 5401, 5415, 5500, 5544, 5548, 5554, 5584, 5585, 5590, 5697, 5701, 5716, 5729, 5734, 5737, 5744, 5769, 5807, 5808, 5812, 5905, 5923, 6008, 6025, 6075, 6088, 6128, 6133, 6145, 6146, 6151, 6188, 6190, 6219, 6228, 6238, 6251, 6252, 6253, 6255, 6268, 6290, 6291, 6304, 6336, 6347, 6348, 6356, 6358, 6378, 6379, 6438, 6472, 6500,

Köprülü 1928 yılında *Edirneli Nazmî Dîvânı*'nda yer alan ve Türkî-i Basît başlığı taşıyan şiirleri seçerek yeni bir sıralamaya tâbi tutmuş ve bir değerlendirmeye birlikte harf inkılâbından evvel neşretmiştir (Köprülü 1928). Şairin dîvânındaki Türkî-i Basît notlu bu şiirler ayrıca Tarama Sözlüğü için Kilisli Rifat Bilge tarafından taranmış ve bazı beyitler Tarama Sözlüğüne numune olarak alınmıştır (*XIII. Yüzyıldan...* 1963-77). Türkî-i Basît üslûbunu, XVI. asırda Aydınî Visalî, Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî'nin tercih ettiği bilinmektedir. Bunlara ilâve olarak Köksal tarafından tesbit edildiği kadarıyla Nazmî'nin derlemiş olduğu nazire mecmuasında şiirleri yer alan Sabâyî ve Üsküplü Atâ da Türkî-i Basît tarzında şiirler kaleme almışlardır (2001: 126). Ancak bu tarz şiir söyleme, bilindiği kadarıyla çağın diğer şairleri tarafından tercih edilmemiş ve bu yönle akim kalmıştır.³⁷ Türkî-i Basît üzerine yaptı-

6557, 6634, 6665, 6674, 6692, 6737, 6761, 6770, 6819, 6822, 6827, 6828, 6839, 6840, 6842, 6845, 6870, 6896, 6897, 6901, 6904, 6906, 6910, 6916, 6926, 6927, 6938, 6951, 6952, 6959, 6961, 6963; Müstezad 4; Murabba 21, 103, 129, 269, 361, 416, 437, 462, 512, 522; Muhammes 8, 55. Müfredât Bölümü: Müfred 4, 6, 11, 12, 13, 14, 37, 59, 76, 112, 116, 129, 130, 131, 152, 153, 154, 159, 165, 182, 185, 193, 196, 198, 208, 218, 222, 223, 253, 254, 260, 266, 273, 287, 288, 302, 303, 309, 310, 354, 355, 362, 372, 386, 687, 388, 390, 391, 399, 400, 401, 402, 403, 405, 406. Mesneviyyât Bölümü: Mev'iza 8.

37 Ancak kayda değer bir husus Şeyh Gâlib'in XVIII. asırda dîvânında Türkî-i Basît başlığını taşıyan bir şiir bulunmasıdır. Bu husus Köksal'ın da isabetli bir şekilde dikkate sunduğu gibi, *Nazmî Dîvânı*'nın aradan geçen zaman zarfında Şeyh Gâlib'in dostlarından birinin eline

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

ğî çalışmayı neşrettiğî yıllarda etkin bulunan Milli Edebiyat akımının –tahminen- etkisinde kalan Köprülü'nün, XVI. asırda karşılaştığımız Türkî-i Basît'i ve dolayısıyla Edirneli Nazmî'yi XIX. asrın ikinci yarısında oluşmaya başlayan Milli Edebiyat cereyanının habercisi olarak sayması pek mümkün görünmemektedir. Her iki cereyan arasında gerek doğrudan gerekse dolaylı bir alâka bulunduğunu söylemek zordur.

Nazmî, Türkî-i Basît tarzında yazdığı şiirlerde de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Söyleyiş olarak zaman zaman halk şiiri zevkine yaklaşan bu şiirlerde gündelik konuşma dilinin tercih edilmiş olmasıyla birlikte, tarafımızca gerçekleştirilen dîvân metninin tesbitinden önce öngörmüş olduğumuz gibi çok sayıda arkaik kelime yer almamaktadır. Şair, bu tarz şiirlerinde metaforları değiştirmekte, Arapça veya Farsça bir mazmunun, işaret edileni aynı kalmak kaydıyla Türkçe karşılığını kullanmaktadır. Şair muhteva olarak bu üslûptaki şiirlerde klâsik şiire yeni bir perspektif kazandırmamakta sadece kelimeleri mümkün olduğu kadarıyla Türkçeleştirmektedir. Şairin, bu metinlerde kullandığı Türkçe olmayan kelimeler ise belirtildiği gibi o dönemde yaşayan bir şahsın, konuşma dilinde kullanacağı ve rahatlıkla anlayabileceği kelimelerdir.

geçmiş olabileceği ve Gâlib'in Nazmî'den esinlenerek bu tarzda şiir yazmayı denediği yönündedir ki bu husus nüsha tavsifinde ele alınacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi Türkî-i Basît tarzı ile bir çığır açılmış ancak bu cereyanın devamının gelmesi temin edilememiştir. Nazmî'nin adı, Köprülü'ye kadar, daha ziyade nazire mecmuası ve dîvânında denediği yeniliklerle anılır olmuştur.

Yukarıda ifade edildiği gibi Edirneli Nazmî'nin bilinen ve elde olan üç manzum eseri vardır. Bunlar *Dîvân*, *Mecmaü'n-Nezâir* ve *Pendname-i Attâr Tercemesi*'dir. Şair h. 940/1533-34'te *Mecma'ü'n-Nezâir*'i, h. 962/1555'te *Dîvân*'ı ve nihayet h. 10 Şaban 967/6 Mayıs 1560'ta *Pendname-i Attâr Tercemesi*'ni tamamlamıştır. Bunlardan başka Nazmî'nin mensur iki eserinin daha olduğu söylenmektedir. İlki Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 5336 numarada kayıtlı *Tevârih-i Antakiyye* isimli bir eserdir. Eser üzerine Köksal tarafından bir çalışma yapılmış ve eser neşredilmiştir (Köksal 2004). Köksal tarafından bir değerlendirme ile birlikte neşredilen bu çalışmanın manzum kısımları üzerinde tarafımızca yapılan üslûp değerlendirmesi neticesinde Nazmî mahlası taşıyan şiirlerin Edirneli Nazmî'nin söyleyiş tarzından ve kelime dağarcığından uzak olduğu, yabancı bir eda ile söylendiği kanaatine varılmıştır. Bu eserin Edirneli Nazmî'ye ait olduğunu kuvvetlendirecek sair deliller ortaya çıkmadıkça eseri Edirneli Nazmî külliyyatına dâhil etmek doğru olmayacaktır. İkinci olarak Hikmet İlaydın ve Adnan Erzi tarafından XVI. asra ait bir

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

münşeât mecmuası üzerinde yapılan çalışma neticesinde kaleme alınan makalede (Erzi vd. 1957: 221-253) eserin bir bölümünün Edirneli Nazmî'ye ait olabileceği ileri sürülmüş olsa da bu iddia da henüz katıyet kazanmış değildir. Yazılış tarihlerine göre Edirneli Nazmî'nin manzum eserleri hakkında şu şekilde bilgi verilebilir:

Mecmaü'n-Nezâir

Eserin yazılmaya başlandığı tarih h. 930/1524, bitiş tarihi h. 940/1533-34'tür. Hacimli bir eser olan bu nazire mecmuası Köksal tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Köksal 2001). Nazmî, bu önemli eserde, dîvânında olduğu gibi şiirleri kafiye tasnifine tâbi tuttuktan sonra her kafiye harfindeki şiirleri bahrlere göre sıralamıştır. Eserde 357 şaire ait 5490 gazel ve 37 murabba mevcuttur.³⁸ Nazmî şairlerin nazirelerine ilave olarak

her nazire grubunda kendisinin kaleme aldığı bir veya daha fazla nazireyi de bu mecmuaya dâhil etmiştir. Nazire mecmuasının bitiminden 22 yıl sonra h. 962/1555'te tamamlanmış olan ve ilk nüsha olduğu düşünülen *Nazmî Dîvânı*'nın mükemmel nüshasında, şairin nazire mecmuasında yer verdiği şiirlerinin tamamı bulunmamaktadır. Bu meyanda nazire mecmuasında yer alan şiirlerin bazısının şair tarafından olduğu gibi dîvâna dâhil edildiği, dîvâna dâhil edilen bazı şiirlerin bölünerek beyit ilaveleriyle farklı şiirler vücuda getirildiği, bazı gazellerden beyitler çıkarıldığı, bazı gazellere beyitler eklendiği ve bu şekilde dîvâna alındığı tesbit edilmiştir. Yani Nazmî

Sehî, Sevdâyî, Sûzî, Seyfî, Şâkirî, Şâmî, Şa'nî, Şâver, Şâhidî, Şâhidî-i Mevlevî, Şebâbî, Şerîf-i Sinobî, Şifâyî, Şu'ûrî, Şemsî, Şem'î, Şevkî, Şehdî, Şehîdî, Şeyhî, Sabâhî, Sabâyî, Subhî, Sadrî, Sıdkî, Sâdikî, Sarrâfî, Sâfî, Sun'î, Sun'î-i Pîr, Sun'î-i Gelibolî, Za'f, Tâlî'î, Tarîkî, Zuhûrî-i Acem, Ârifî, Abdülkerîmzade, İzârî-i Monla, İzârî-i Kâdî, Azlî, Atâ, Atâyî, Alâî, Ulvî, Ömrî, Andelîbî, Ahdî, A'yânî, Gubârî, Gamî, Gavrî Sulân, Fârisî, Fahrî, Ferruhî, Ferîdî, Fasilî, Figânî, Fakîrî, Fenâyî, Fehmî-i Cânâz, Fehmî-i Saruhanî, Feyzî, Kâbilî, Kâdirî, Kâsım Paşa, Kâsım, Kâdî, Kudsî, Kurbî, Kandî, Korkud Sultan, Kıyâmî, Kavvâmî, Karaca Paşa, Kebîrî, Kâtîbî, Kâmî, Gedâyî, Girâmî, Kerîmî, Keşfî, Gülşenî, Kemâl, Kemâl Şeyh, Kemâl Paşazade, Kemâl-i Zerd, Gülâbî, Le'âlî, Lâm'î, Lutfî, Latîfî, La'lı, Lakabî, Me'âlî, Mâtemî-i Acem, Mahremî, Muhibbî, Mehmed Bey Defterî, Mehmed Sultan, Muhyî, Mahmûd Paşa, Medhî, Mesihî, Mu'idî, Müftüzade, Melihî, Mehdî, Münîr, Mirhî, Mîrî, Meylî, Nâmî, Necâtî, Nesîmî, Nişânî, Nasuhî, Nasîbî, Nigâhî, Nizâmî, Nazmî, Na'tî, Nehârî, Nihâlî, Nihânî, Nihânî-i Kâdî, Nihânî-i Müderris, Nikâbî, Niyâzî, Vechî, Vafî, Vefâtî, Vefâtî-i Kâdî, Vefâyî, Hâtîf, Hâşimî-i Acem, Hicrî, Hidâyet Çelebi, Helâkî, Hilâlî, Hilâlî-i Kazzâz, Hevesî, Yahyâ, Yûsuf-ı Sîne-çak.

38 Mecmaü'n-Nezâir'de nazireleri bulunan şairler şunlardır: Âzâd, Âftâb, İbrahim Paşa, İbrahim Şeyh, Ahmed Paşa, Ahmedî, İshak Çelebi, Esîrî, Ekmeli, Ünsî, Enverî, Enverî-i Münecim, Bâkî, Bâyezid Sultan, Bezmî, Basîrî, Behcetî, Behîştî, Baârî-i Müderris, Pelâsî, Tâcizâde, Câmî, Câm'îi, Cafer, Cilâyî, Celîlî, Cem Sultan, Cemâlî, Cenânî, Cevânî, Cihânî, Çâkerî, Çelebi Kâdî, Hâfız, Hacı Hasanazade, Hadîdî, Harîmî, Hasbî, Hasan-ı Vardârî, Hasan-ı Kâdî, Hızrî, Hıfzî, Hamdî Çelebi, Haydar, Hayretî, Hâkî, Hâverî, Hâverî-i Kadim, Hitâbî, Huffî, Huldî, Halvetî, Halîlî, Hayâlî, Hayâlî-i Kadim, Dâ'î, Derdî, Derûnî, Duâyî, Zâtî, Zâtî-i Hallâc, Zihnî, Râzî, Rahmânî, Rahmî, Rahikî, Rezmî, Resmî, Rızâyî, Rızâ, Refikî, Remzî, Revânî, Revânî-i Hacı, Revânî-i Zaîm, Zârî-i Üskübî, Zecrî, Zülâlî, Sâkî, Sâatî, Surûrî-i Müderris, Sa'dî, Sa'yî, Selmân, Sinânî, Sehâyî,

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

nazire mecmuasında yer alan kendi şiirlerini dîvânına almadan evvel muhtelif tasarruflarda bulunmuştur.

Dîvân

Bugün elde mükemmel yegâne nüshası bulunan dîvâna, Köprülü 1926 senesinde sahaflar çarşısında tesadüf etmiş ve eserin İstanbul Üniversitesi tarafından satın alınmasını salık vermiştir (1928: 65). Dîvândaki kayda göre bu eser 15895 giriş numarasıyla Darü'l-Fünun Kütüphanesi koleksiyonuna dâhil edilmiştir.³⁹ Eser bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde 920 numara ile kayıtlıdır. Bu nüsha haricinde dîvânın nâtamam nüshaları mevcuttur. Bunlardan ilki yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar bölümünde yer alan 1636 numaralı yazmadır ki 21 satırlı 119 varaktan ibaret olup *rika kırması* yazı stili ile Kalın Venedik kâğıdına yazılmıştır. Diğeri ise Bursa Bölge Yazmalar Kütüphanesi'nde yer alan 675 numaralı yazmadır.

Daha önce yapılan metin tesbiti çalışmasına esas teşkil eden İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T920 nüshasında sahifelerde yazı çift sütun üzerine ve 41 satırdır, marjinlerde de oldukça fazla nazım parçaları mevcuttur. Dîvân mıstarlanmış ancak cetvel çekilmemiştir. Derkenarlar da gerektiğinde yazılmak üzere mıstarlanmışdır. Eserin ihtiva ettiği be-

yit sayısı 50 bin civarındadır. Dîvân iki farklı elyazısıyla kaleme alınmıştır. İki bölümden müteşekkil olarak mütalâa edebileceğimiz eserin birinci bölümü mükemmel bir dîvân olup 629 varaktır. Burada dîvân bitmektedir. Arada eksik varak veya varaklar vardır ve farklı bir elyazısıyla 14 varak boyunca Nazmî tarafından h. 945/1538 ile h. 962/1555 tarihleri arasında yaşanan muhtelif vakalara düşürülen tarih kıtaları yer almaktadır. Ancak bu el yazısının türünün değişmesi tarih kıtaları sebebiyle olabileceğinden yazının, dîvânın 629 varaklık kısmını iştinsah eden şahsa ait olması muhtemeldir. En sonda ise dîvânın h. 962/1555'te tamamlandığını gösteren bir ke-tebe kaydı mevcuttur. Yazmalar Katalogu'nda *siyakat kırması* olarak nitelendirilen yazı stili, metin tesbiti çalışması sırasında hat uzmanı Uğur Derman'a gösterilmiş ve hiç şüphe götürmeksizin dîvânın tarihler hariç yazı şeklinin *talik kırması* olduğu Derman tarafından tesbit edilmiştir. Katalogdaki *siyakat kırması* tesbitinin tarih kıtaları için yapıldığı düşünülmektedir.

Çalışma esnasında İÜ T920 nüshasında üç farklı yerde varak eksikliği tesbit edilmiştir. Kayıplardan ikisi muhtemelen eser üniversiteye kazandırılmadan evvel gerçekleşmiştir. Kütüphane kaydı esnasında esere verilen varak numaraları referans alındığında 368. varak ile 629. varak sonrasında eksik sayfalar vardır. Metin tesbiti çalışmasında tartışıldığı

39 bkz. Nazmî, *Dîvân*, vr. 1a.

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

gibi tahminimizce toplamda en az 8 ila 10 varakın eksikliğinden söz etmek mümkündür.⁴⁰ Ayrıca eser kütüphaneye kazandırıldıktan ve varak numaraları verildikten sonra 90 numaralı varak kaybolmuştur.

Devasa bir eser sayılabilecek bu dîvân, bugüne kadar klâsik edebiyata dair istatistikî anlamda dile getirilmiş olan yargıları değiştirecek hususiyetlere sahiptir. Nazmî, bu dîvân metniyle birlikte hiç şüphesiz dîvân edebiyatının –bilinen- 6965 gazel ile en çok gazel, 523 murabba ile en çok murabba, 62 muhammes ile en çok muhammes yazan şairidir. 1926 yılından beri araştırmacıların tabiri caizse elinin altında bulunan bu eser üzerinde 2010 yılında tamamlanan çalışmaya kadar metin tesbitine matuf bir çalışma yapılmamış olması da muhtemelen eserin hacminden kaynaklanmaktadır. Buna ilave olarak, yazının başında ifade edildiği gibi, Köprülü'nün 1928'de neşrettiği çalışmasında Nazmî'nin şiirlerinin sade Türkçeyi gündeme getirmesi dışında edebî olarak herhangi bir değere sahip olmadığını ısrarla vurgulaması (Köprülü 1928) da dîvânın gölgede kalmasını neticelendirmiş olabilir.

Dîvân tertip edilirken Nazmî tarafından şöyle bir yol tercih edilmiştir –ki bu yönüyle de eserin, dîvân edebiyatında özel bir öneme mazhar olması icap eder-: Dîvân kasideler bölümüyle başlar. Burada şiirlerin bahrleri ve kalıpları be-

lirtilmemiştir. Bölümün sıralaması ise klâsik edebiyat kasâyid bölümü sıralamasına uygundur. Daha sonra gazeliyyât bölümü gelir. Bu bölüm, eseri diğer tüm mürettep dîvânlardan ayıran özelliklere sahiptir ve Nazmî'nin tüm maharetini sergilemeye çalıştığı bölümdür. Gazeliyyât bölümü içerisinde ise hâssaten *elif* kafiyesinde Nazmî ustalığını izhar etme gayretini göstermiştir. Gazeliyyât bölümünde gazeller, musammatlar ve müstezadlar yer alır. Bu bölümde kafiye göre tasnif edilen şiirler, kafiye içerisinde de ayrıyeten bahrlere göre tertip edilmiştir. Her bahrin başında bahrin adı, teknik olarak ihtiva ettiği bölümler, veznin lâfzen ifadesi yani taktî ve hemen her şiirde kafiye ve redif hususiyetlerinin lâfzen ifadesi yer almaktadır. Bu özellikler, dîvânın aruz ve kafiye ilmi bakımından da özel bir yere yerleştirilmesini gerektirmektedir. Her bir bahrin kendi içinde de kalıp sıralamasına dikkat edilmiştir. Aynı bahr ve kalıpta olan şiirler kimi zaman tekrar kafiyelerine göre tasnife tâbi tutulmuş, yine çoğunlukla alfabetik olan bu tasnifte aynı kafiye ve redifle yazılmış şiirler, *nazire* başlığıyla ilgili şiirin altına alınmıştır. Zaman zaman derkenarda yazılan şiirlerin de metinde nerede yer alması gerektiği takdim-tehir notlarıyla, numaralandırılmak suretiyle veya doğrudan işaretlenmek suretiyle gösterilmiştir. Bütün bu notlar ve işaretler başlıklarda olduğu gibi kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

40 Ayrıntı için bkz. Doğan, age, C. I, s. 38, 51-52

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

1b’de başlayıp 642a’da nihayete eren ve red-dadeli olan eserin fizikî tavsifini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Varak: 642⁴¹

Ebat: 357*218 mm

İç Ebat: Muhtelif

Satır: 41⁴²

Yazı: Talik kırmısı, Siyakat kırmısı

Sözbaşları: Kırmızı

Kâğıt: Kalın Venedik

Cilt: Kahverengi meşin, şemseli

İstinsah Tarihi: 962/1555⁴³

Müstensih: Edirneli Nazmî

Eserde marjinlerde yer alan beyit, mısra veya şiir yekûnu, normal yazma alanındaki yekûnun neredeyse onda birine karşılık gelebilecek kadardır. Marjinlerdeki parçaların kimi zaman karışık yazılmış olması sebebiyle daha önce bu dîvân üzerine yapılan çalışmalarda, dîvân bir bütün olarak ortaya konmadan sadece araştırmacı tarafından belirlenen kısımların taranması yolu tercih edildiğinden, istenen metinlerin bir kısmı ya tümünden veya beyit olarak gözden kaçırılmıştır.

Dîvânın muhtelif sayfalarında aynı el yazısıyla alınmış notlar ve yapılmış manzum alıntılar yer almaktadır. Bunlar varaklarına göre şu şekildedir: 8b’de derkenarda iki beyitlik mesnevi nazım şeklinde bir alıntı; aynı yazıyla 73a’da dokuz beyitlik Esrâr’a ait bir gazel; 247a’da aynı yazıyla Esrâr’a ait bir beyit; 268a’da aynı yazıyla Nazmî’nin *semâ* redifli gazellerinin bulunduğu sayfada *semâ* redifli dokuzar beyitli, ilkinin matla beyti yazılmamış olan Esrâr’a ait iki gazel; 274b’de aynı yazıyla “Hasköyzâde Balıkcı Said Ağa’nın oğlu Halil İsmet Efendi” notu; Nazmî’nin *ışk* redifli gazellerinin bulunduğu 291a’da aynı yazı ile altı beyitten müteşekkil makta beyti olmayan *ışk* redifli bir gazel; 297a’da *yok* redifli gazelin yer aldığı sayfada aynı el yazısıyla yazılmış Esrâr’a ait dokuz beyitli ve matla beyti olmayan *yok* redifli bir gazel ile dört beyitten müteşekkil makta beyti olmayan *yok* redifli bir gazel; 318a’da *Bugün hüsnün zamanıdır*

41 Daha önceki çalışmalarda eserin varak sayısı 643 veya 644 olarak verilmiştir ancak fiziken eserin hâlihazırda sahip olduğu varak sayısı 642’dir. Yukarıda belirtildiği gibi eser kütüphaneye kazandırıldıktan ve üniversite kütüphanesi çalışanları tarafından varak numaraları verildikten sonra 90 ile numaralandırılmış olan varak eserden kopmuştur. Bu sebeple sair çalışmalarda eserin varak sayısı 643 varak olarak görünmektedir. Son varakın a yüzünde yer alan *evrak 644* notu ise kimi çalışmalarda eserin 644 varaktan ibaret olarak gösterilmesi yanlışına sebebiyet vermiştir.

42 Eserin genel karakteri sayfalarda 41 satırdan oluşması yönündedir, ancak tarih kıtalarında durum sayfaya göre değişmektedir.

43 Bazı çalışmalarda istinsah tarihi h. 963 olarak verilmektedir ancak şüphe götürmez bir şekilde eserin istinsah tarihi h. 962/1555’tir ve hatta ketebe kaydında, bir önceki tarih kıtasında dile getirilen Rüştem Paşa’nın tekrar sadarete getirildiği tarihte eserin yazımının bitirildiği notu yer almaktadır ki bu tarih h. 962/1555’tir.

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

öpül ömrüm kocul ömrüm diye başlayan ve *Yazukdur bende Nazmî'ne öpül ömrüm kocul ömrüm* şeklinde sona eren aynı yazıyla yazılmış beş beyitten müteşekkil Nazmî mahlaslı bir şaire ait bir gazel yer almaktadır.⁴⁴ 287b'de aynı yazıyla yedi beyitten müteşekkil bir gazel; 400a'da aynı elyazısıyla ve renkli mürekkep ile "Karındaşımız Esrâr Efendi zindanda mahbus Yusuf Hüsnî nam bir mahbubı görüp inşad ettikleri gazeldir" başlığını taşıyan, altında Ahmed Râcî tarafından yazıya geçirildiği notu düşülmüş olan Esrâr'a ait beş beyitten müteşekkil bir gazel yer almaktadır. Aynı elyazısıyla 1a'da "Tezkire-i Hasan Çelebi böyle yazar" başlığıyla *Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde Nazmî'nin anlatıldığı bölüm alıntılanmıştır. Bu notlar Nazmî'den sonra, Hasan Çelebi'nin, tezkiresini tamamladıktan sonraki dönemde dîvânın Ahmed Râcî isimli bir zâtın eline geçtiğini, bu zâtın da Mevlevî kültürüne yakın bir zât olduğunu göstermektedir. Köksal bu alıntılar ve notlardan hareketle, bir Mevlevihane'de veya bir Mevlevî'nin elinde belli bir zaman bulunmuş olan bu nüshanın Şeyh Gâlib tarafından da görüldüğü ve buradaki Türkî-i Basît şiiirlerinden etkilenerek Nazmî'den asırlar sonra, Türkî-i Basît ibaresi anılmazken Gâlib'in Türkî-i Basît tarzında bir gazel kaleme alıp bunu dîvânına yerleştirmiş olabileceği tezini ileri sürmektedir (2001: 103) ki bu iddia hakikatten uzak görünmemektedir.

Yukarıda ifade edilen metin ve notların dışında 208b'de altında "Resmühü(?) el-fakîr Behzâd" yazan, postta oturmuş bir derviş/mürşid figürü yer almaktadır ancak; bu figürün baş kısmı sonradan muhtemelen silmek maksadıyla tahrip edilmiştir.

Dîvânın imlâ hususiyetlerine değinilecek olursa müstensihin mükemmele yakın bir imlâsının olduğu anlaşılmaktadır. Yazı inci gibi gayet açık ve okunaklıdır. İmlâya dair en ince ayrıntılar dahi müstensih tarafından metinde belirtilmiştir. Türkçe kelimelerdeki imâleler, uzun heceye tekabül edecek terkip ekleri, okumada tereddüde düşülebilecek *mim* veya *sin* harfleri, her seferinde müstensih tarafından belirtilmiştir. Vezin icabı yapılacak imaleye örnek vermek gerekirse, Farsça terkipteki imale aşağıda işaret edildiği gibi müstensih tarafından her seferinde *çeker* işareti ile vurgulanmıştır:

⁴⁴ Bu gazel Nazmî'nin dîvânında yer almamaktadır, şairin derlediği nazire mecmuasında da yoktur.

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

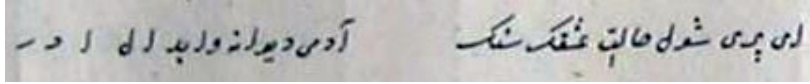
January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

*Ey perî şol hâlet-i ışkun senün
Âdemi dîvâne vü abdal ider⁴⁵*

Müstensih Farsça dil hususiyetlerine vâkıftır. Yazım esnasında veya sonrasında gerekli görüldüğü durumlarda kelimeleri tashih etmiştir. Özellikle dîvânın belli bir bölümünün tekrar okunduğunu ve tashih edildiğini gösteren notlar, dîvânı istinsah eden kişinin yazısıyla aynıdır. Bu sebeple müstensih şairin kendisi olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Eserin bizzat Edirneli Nazmî tarafından istinsah edilmiş olduğunu düşündüren sair hususlar şunlardır: Müstensih eserde imale ve zihafı kelimenin imlâsını bozma pahasına göstermektedir ki eserin müellifi olmayan bir müstensih bu hassasiyeti göstermesi beklenmez. Okuyucunun hemen fark edeceği gibi müstensih olağanüstü derecede dikkatlidir. Bunlara ilave olarak eserin oldukça hacimli olması, bir başkasının yazmasını zorlaştıracak bir etkidir. Başka herhangi birinin böylesine hacimli bir nüshaya sahip olmayı kolay kolay istemeyeceği akla daha yakınken eserin aynı hacimde tekraren istinsah edilme ihtimali zayıftır. Nitekim bilindiği kadarıyla bu dîvânın müntehab bazı nüshaları olmasına rağmen mükemmel bir başka nüshasına henüz rastlanmamıştır. Ketebe kaydındaki *el-fakîrû'l-*

hakîr ibaresi de müstensih Edirneli Nazmî olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tüm bu hususlara ilaveten eserin müellifi olmayan sıradan bir müstensih aşırıya kaçan bir titizlikle tüm aruz, sanat ve kafiye hususiyetlerini ifade eden o uzun Farsça şiir başlıklarını yazması akla yakın görünmemektedir.

Bazı gazel veya murabbalların yerlerinin takdim-tehir notları düşülerek –ki bunlar renkli mürekkeple yapılmıştır- tekrar düzenlenmiş olması şairin dîvânı yazarken tekrar tanzim ettiğini düşündürmektedir. Şair-müstensih, yanlış yazdığı bir kelime, beyit ve hatta kimi zaman tümünden bir gazeli üstünü çizmek suretiyle tashih etmiş ve normal yazma ameliyesine devam etmiş, şair-müstensih, yanlış okumaları bertaraf etmek düşüncesiyle kimi yerlerde kelimenin bazı hecelerini veya kelimenin tamamını harekeleme ihtiyacı hissetmiştir.

Pendnâme-i Attâr Tercemesi

İlim camiasına Hasibe Mazıoğlu tarafından tanıtılan *Pendnâme-i Attâr Tercemesi*, Feridüddîn-i Attâr'ın Farsça kaleme aldığı yaklaşık 900 beyitten müteşekkil *Pend-i Attâr*'ın nazmen tercümesidir. Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmalar Bölümünde Muzaffer Özak I/1461 numarada kayıtlıdır (Mazıoğlu 1977:

45 Doğan, 2010, Gazel no 2111

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

47-53). Eser, 3000 beyitten müteşekkil olup tercümeden ziyade tercüme-telif bir eser intibai bırakmaktadır. Eserden anlaşıldığı üzere 967/1560'ta Halep'te tamamlanmış, 3 Şevval 968/17 Haziran 1561'de İstanbul'da istinsah edilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası olan bu elyazması 94 varaktan müteşekkil olup 48. varaka kadar harekelenmiştir. Ancak bu işaretlerin eseri istinsah eden kişi tarafından yapılmadığı açıktır. Kudret Altun tarafından üzerinde çalışılan bu eserin, çalışmanın ekinde verilen orijinal yazma suretleri (Nazmî 2004) üzerinde tarafımızca yapılan değerlendirmeye neticesinde eseri istinsah eden kişinin İÜ T920 nüshasını istinsah eden kişiyle aynı olduğu kanaatine varılmıştır. Eserin Edirneli Nazmî'ye ait olup olmadığı hususunda özellikle Köksal tarafından ciddi şüpheler dile getirilmiş olmakla birlikte (2001: 103-109) eseri istinsah eden kişinin Edirneli Nazmî olduğunun tesbit edilmiş olması sebebiyle eserin müellifinin Edirneli Nazmî olduğu katıyet kazanmaktadır. Ayrıca üslûp değerlendirmesi yapıldığı vakit eserin şüpheye yer bırakmazsının Edirneli Nazmî'nin kaleminden çıktığı âşikârdır.

SONUÇ

Netice itibarıyla Edirneli Nazmî, herşeyden evvel poetikası olan, şiir nazariyesi sahibi, edebiyat tarihçisi kimliği taşıyan, kaleme aldığı iki hacimli eseriyle tüm çağlarda anılmayı hak etmiş bir klâsik dönem şairidir.

Mütevazı bir şekilde sürdürdüğü hayatında, türlü yoksunluklar ve zorluklar içerisinde dik durabilmiş, insanlara ahlâk ve şahsiyetlerini korumayı salık vermiş, lirizmden çok hikemî, sâkin bir üslûbu benimsemiştir. Edebî yönü haricinde insanî özellikleri bakımından da nazar-ı itibara alınmayı hak eden Nazmî, devrinde gördüğü yanlışlıkları şiirinde sürekli dile getirmiş, bu hususta devrin idaresini eleştirmekten dahi ictinap etmemiştir.

Çeşitli kaynaklarda *Pendname-i Attâr Tercesmesi* adlı eserin kendisine ait olduğu yönünde ihtilaflar mevcut olsa da yukarıda zikredildiği üzere *Pendname-i Attâr Tercesmesi*'nin Edirneli Nazmî'ye ait olduğu kesinlik kazanmış ve bununla beraber şairin bilinen manzum üç eseri olduğu tesbit edilmiştir. Nazmî'nin mensur sahada da eser vermiş olabileceğine dair tezkire yorumları vardır ve iki mensur eser kaleme aldığına dair iddialar mevcuttur, ancak bu eserlerin Edirneli Nazmî'ye ait olup olmadığı hususunda ciddi tereddütler vardır.

Nazmî, daha önceki şairler tarafından şiire dâhil edilmeyen kelimeleri şiire almış ve bu sebeple kimi edebiyat tarihçileri tarafından dîvânında basit ifadeleri kullandığı ve dîvânında şiiriyetin olmadığı tesbiti yapılmıştır. İyi tahsil görmüş olduğu her hâlden anlaşılan, dil ve edebiyata dair çok şey bilen Nazmî, dîvânında, son derecede dikkatli ve hassas davranmıştır. Bu dîvânda, dîvân edebiyatının –bilindiği kadarıyla- 6965 gazel, 52

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

murabba ve 62 muhammes ile bu türlerde en çok yazmış şairidir.

Nazmî, Türkçenin güzelliğini bilmesinin yanı sıra, nazire söylemeye, dîvân tertip etmeye, aruza, kafiye, lafzî sanatlara ve dile yepyeni bakış açıları kazandırmış ve tek başına Türk edebiyat tarihinin seyrini değiştirmiş bir ediptir. Aruza ve kafiye vâkıf olan şair bunların hepsini bir arada en güzel terkiplerle kullanmak, adını kalıcı kılmayı sağlayacak bir eser bırakmak istemiştir ve bu emelini yerine getirdiği dîvânından anlaşılmaktadır. Nazmî'nin çok şiir yazmış olması bu manada bir dezavantaj olmakla birlikte bu kadar çok yazan bir şairin müktesebatının haddinden fazla olması gerektiği hakikati gözardı edilmemelidir. Türk dili ve edebiyatına büyük hizmeti olan Nazmî'nin dîvânı, kullandığı Türkçe kelimeler, deyim ve atasözleri bakımından Türk dilinin hazinesi mesabesinde. Gayretkeş bir şair olan Nazmî'nin nazire mecmuası gibi devasa bir eseri derledikten sonra en büyük dîvânı tertip etmiş olması da edebiyat muhitlerinde temayüz etmesini sağlamıştır. Hâsılı Nazmî, hacim olarak bilinen en büyük dîvânı tertip etmiş olması, Türk edebiyatında bulunduğu kadarıyla en fazla farklı aruz bahri ve kalıbını kullanmış olması, nazire mecmuası derleyicisi olması, Türkî-i Basît tarzına hayat veren şairlerden biri olması, aruz bahri ve kalıbı icat etmiş olması, farklı lafzî sanatları dîvânında en fazla deneyen şair olması, Türk-

çeyi kullanış tarzı gibi hususiyetlerle öne çıkmış bir şairdir ve bu hususların her biri ayrı birer inceleme konusudur. Dîvânıyla birlikte Nazmî'nin bilinen manzum tüm eserlerinin metin tesbiti tamamlanmıştır. Bundan sonra Nazmî'nin dîvânına derc ettiği Türkî-i Basît tarzındaki şiirler, aruzda, edebî ve lafzî sanatlarda gösterdiği maharetler üzerine çalışmalar yapılması, her bir eseri dikkatle taranmak suretiyle bir şair olarak Nazmî'nin edebî şahsiyetinin tafsilatlı bir şekilde ortaya konması ve Türk edebiyat tarihinde işgal ettiği mevkiin bihakkin tesbit edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AHDİ, (1996). *Gülşen-i Şu'ara*, haz. Süleyman Solmaz, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara

ÂŞIK ÇELEBİ, (1971). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, tıpkıbasım, Messrs Luzac, Londra

BEYÂNÎ, (1997). *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu, Ankara

BURSALI MEHMED TÂHİR, (1915-24). *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul

DOĞAN, G., (2010). "Edirneli Nazmî Dîvânı: İnceleme-Metin", doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

- ERZİ, A.S., İLAYDIN, H., (1957).** “XVI. Asra Aid Bir Münşeât Mecmuası,” C XXI, S 82, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 221-253
- ÇELEBİ, H., (1981).** *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- KÖKSAL, M.F., (2001).** *Edirneli Nazmî’nin Mecmaü’n-Nezair’i*, doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KÖKSAL, M.F., (2004).** “Edirneli Nazmî’ye Ait Olması Kuvvetle Muhtemel Bir Eser,” *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C XXVIII, S 2, Cambridge, s. 47-108
- KÖKSAL, M.F., (2002).** “Orjinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân’ına Yeni Bakışlar,” *Bilig*, Ahmet Yesevi Üniversitesine Yardım Vakfı, Ankara, S 20, s. 101-124
- KÖPRÜLÜ, F., (1928).** *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-i Türkî-i Basît, XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî’nin Eseri*, Devlet Matbaası, İstanbul
- KUT, G., (1978.)** *Heşt Bihişt: Sehî Beg Tezkiresi: İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin*, Harvard Üniversitesi Basımevi
- LATİFİ, (2000).** *Tezkiretü’ş-Şu’ara ve Tabsıra-i Nüzema*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara
- MAZIOĞLU, H., (1977).** “Edirneli Nazmî’nin Pend-i Attâr Çevirisi,” *Türko-loji Dergisi*, VII, 47-53
- MEHMED SÜREYYÂ, (1308).** *Sicill-i Osmânî*. C IV, Matbaa-i Amire, İstanbul
- NAZMÎ.** *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 920
- NAZMÎ, (2004).** *Pend-nâme-i Nazmî: Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr: İnceleme-Metin-Sözlük*, haz. Kudret Altun, Laçın Yayınları, Kayseri
- ÖZKAN, M., (1994).** “Nazmî,” *DİA*, C X, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 450-51
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, (1316).** *Kâmûsü’l-A’lâm*, VI, Mihran Matbaası, İstanbul
- TANSEL, F.A., (1994).** “Nazmî,” *İslam Ansiklopedisi*, C IX, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, s. 145-47
- TDK, (1963-77).** *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, 8 c., Türk Dil Kurumu, Ankara
- VAHİD-İ TEBRİZÎ.** *Risâle-i Arûz ve Kavâfi*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 5831/2

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The article may focus on literary works of Nazmî from Edirne, one of the important poets of Turkish Classical Literature, as expressed in the work: content, characteristics, aesthetics, literary value and language. Most prior research on Nazmî focuses on his poems in Türkî-i Basit or Simple Turkish style made by Köprülü. This focus undermines his role in writing poems with different meters of *aruz* as well as his talent on language. One of the 16th century Ottoman poets, Nazmî from Edirne is famous with his *divan*, poems in Türkî-i Basit style, and the collection of parodies. Nazmî brought new perspectives to writing poems, collecting *divan*, *aruz*, rhyme, and rhetorical figures. His poems may be described to be rational rather than lyric in character. Nazmî wrote 7000 *gazals*, 523 *murabbas*, 62 *mukhammases* which can be considered as the biggest numbers in Turkish literature in these genres. He also used 21 classes of prosody-meter and 161 prosody-meters in his *divan* which are also the biggest amounts in Turkish literature. Nazmî also tried some rhetorical figures in his poems which have not been used before. **Objective:** The purpose of this research is to identify exact place and importance of Nazmî of Edirne in Classical Turkish Literature, also with this study it is aimed to evaluate his literary personality through his works. In this article newly findings about Nazmî and his works also will be provided. **Importance:** Beyond any doubt Nazmî of Edirne was a talented Ottoman poet. When Nazmî's *divan* is examined independently of some of the prejudices, it will be determined that the poet dropped the value of his work because he included all of his poems in his *divan*, as most researchers of the new generation have accepted. Unfortunately, it is difficult to say that Nazmî's *divan* is totally a very valuable work in terms of poetry aesthetics, because he has taken every poem he wrote without using any literary criteria. Although it is not possible to say that Nazmî is at the same level with his contemporaries such as Hayalî Bey, Zatî or Fuzulî, it is impossible to call him a poet who wrote completely unnecessary poems. His *divan* consists more than 8 thousand poems but his poems with a poetic value can be said to be equivalent to a normal volume, namely about 800 poems, and thus Nazmî has written enough poems to form at least one *divan* with literary value. Therefore, when the poems which are only worthy of poetry in the context and which can create a *divan* are considered and evaluated, the judgments given about Nazmî's literary character will be changed positively. In addition to the artistic value of his poetry, his poems also valuable in terms of language, the usage of rhyme, *aruz*. In addition to these Nazmî has had the most reputation in his field until today for his

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart – Kış Dönemi Sayı: 14 Yıl:2017 Jel Kodu: Y90-Z19

International Peer-Reviewed Journal Of Communication And Humanities Research

January / February / March - Winter Semester Issue: 14 Year: 2017 Gel Code: Y90-Z19

ID:343 K:111

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(MARKA PATENT NO: TRADEMARK)

(2015/04315- 2015-GE-18972)

poetry on Türkî-i Basît style. **Methodology:** This article draws upon mostly primary sources including Nazmî's works, *tadhkiras*, researches, dissertations and articles. **Conclusions:** Nazmî was told by some literary historians that he used simple expressions at his discretion and that there was no aesthetic value in his poetry, since he used words that were not used by earlier poets. It is obvious from his works that Nazmî knows a lot about language and literature, and also it can be determined from his works he is a well-educated person. During collecting his *divan*, he was very careful and sensitive in regard to language. In addition to knowing the beauty of the Turkish language, the poet, who has been a master of *aruz*, rhyme and rhetorical figures, wanted to use all of them together in the most beautiful way and leave a work that will make his name permanent. Although Nazmî's writing a lot of poems is a disadvantage, it should be accepted that many works also show that the accumulation is good at the same time. Nazmî's *divan*, which has great service to Turkish language and literature, is the treasure of the Turkish language in terms of Turkish words, idioms and proverbs used by him. The fact that Nazmî, a zealous poet, wrote the greatest *divan* of Turkish literature after compiling another great work, prosody collection, also allowed him to be recognized in literary circles. As a result, Nazmî is one of the poets giving life in the style of Türkî-i Basît, having the greatest *divan* written, having used the most different kinds of *aruz* meters as far as possible in Turkish literature, being a prosody compiler, being the poet who tried the most rhetorical figures, and the way of using the Turkish language, and each one of them is a separate subject of research.